

BIJBELLEZEN

• Kees Fieggen

ALS KAIÏN?

Een theoloog uit Bangladesh schrijft in een commentaar over Genesis 1-11 over de persoonlijke uitdaging die het lezen van de Bijbel met zich meebrengt. Hoe lezen we, waar zijn we naar op zoek, welke vragen gaan we stellen? Hij noemt drie mogelijkheden:

1. Stellen we vragen zoals de slang (*heeft God werkelijk gezegd*)?
2. Of stellen we vragen zoals Kaïn?
3. Of willen we luisteren naar de vragen die God ons stelt?

De eerste manier van lezen trekt de tekst van de Bijbel in twijfel, of zegt dat het waarschijnlijk toch wat anders is bedoeld. Dat is handig als we Genesis toch vooral minder letterlijk willen lezen. Het lijkt me dat op dat terrein de laatste jaren een geestelijke strijd gaande is - en daar heb ik al aardig wat over geschreven.

Maar hoe zit dat met de benadering van Kaïn, de vragen die hij stelt? Naar de gevaren daarvan wil ik in dit artikel wat beter kijken. Het is goed eerst Genesis 4 grondig te lezen - aan het eind kom ik terug op de titel boven dit artikel.

Buiten de Hof

Wat gaat er gebeuren, nu Adam en Eva uit de Hof van Eden (Gods Hof, zegt Ezechiël 28) zijn verbannen? De poort naar de nauwe gemeenschap met God lijkt gesloten, er staan cherubim met vlammeende zwaarden tussen de mens en de boom van het leven.

Maar Gods bemoeyenis met de mens is niet gestopt, zoals in Genesis 4 vooral blijkt uit de dialoog met Kaïn. Eerst lezen we over twee zoons die worden geboren: Kaïn en Abel. Eva heeft bij de geboorte van Kaïn wellicht gedacht aan de belofte uit 3:15 - over haar zaad dat de kop van de slang zou vermorzelen. Kaïn betekent 'gekregen' - Eva zegt dat ze van de HEERE een man heeft gekregen! Hier spreekt allereerst geloof uit, dat God Zijn belofte zou vervullen, en het verlangen dat Hij spoedig voor de overwinning over de slang zal zorgen - zal Kaïn die man zijn? Helaas! Veel ouders hebben hoge verwachtingen van hun kinderen; maar zelfs als we hen in geloof van Hem ontvangen, kunnen er diepe teleurstellingen volgen. Opmerkelijk genoeg krijgt de tweede zoon een heel andere naam: Abel betekent *ijdelheid* - dat lijkt bijna een profetie als we letten op wat er verder gebeurt. Wat heeft Eva ervaren dat ze deze naam gaf?

Wat een pijn komt er in het leven van Adam en Eva. Wat hebben ze gezien toen die beide jongens opgroeiden? Ongetwijfeld waren die twee niet hun enige kinderen, ze hebben zonen en dochters gekregen (zie Gen.5:4b; dat kunnen er makkelijk tientallen zijn geweest) en waarschijnlijk heeft Kaïn een zus van hem meegenomen op zijn zwerftocht (was mogelijk al met haar getrouwd). Maar deze twee jongens spelen hier de hoofdrol en hoewel ze in hetzelfde gezin opgroeien, ontwikkelen ze zich heel verschillend. We lezen echter niets over hun puberteit, over hoe Adam en Eva hen hebben opgevoed, wat ze hen (en de andere kinderen) hebben verteld. Wel zien we een groot verschil in hun gedrag toen ze zelf een offer gingen brengen. Voordat dat gebeurt, zien we dat in het verhaal Abels beroep genoemd vóór dat van Kaïn. Zoals we vaker zien in de hele Bijbel, komt de eerstgeborene niet per se in Gods ogen op de eerste plaats.

Trouwde Kaïn met een zus van hem?

Dat is typisch zo'n onderwerp om de Bijbel in twijfel te trekken. Toch is het probleem voor een bioloog helemaal niet ingewikkeld - als je gewoon uitgaat van een goede schepping aan het begin. Dat betekent namelijk dat Adam en Eva zonder mutaties (foutjes in het DNA) zijn geschapen. Door de zondeval kwam ook de vergankelijkheid (Rom.8:20) en ontstonden er in de loop van de tijd steeds meer mutaties. We hebben zeker drie prachtige mechanismen om mutaties te herstellen (de ontdekkers daarvan kregen de Nobelprijs in 2015), maar toch

komen er elke generatie mutaties bij. De kinderen van Adam en Eva hadden er nog maar heel weinig. Abraham trouwde met zijn halfzus, maar ten tijde van Mozes werd dat door God verboden. Jakob trouwde met zijn nichten, terwijl dat nu in ons land (terecht) niet meer mag. Voor Kaïn en zijn broers was trouwen met een zus nog geen probleem, maar dat werd het wel in de loop van de eeuwen daarna. Mogelijk zelfs kan dat verklaren waarom de leeftijden in Genesis afnamen van rond de 900 jaar naar onder de 100 in de tijd van David. De vrij scherpe afname in de tijd van Peleg (van rond de 400 naar rond de 200) heeft dan te maken met de kleinere groepen waarin men na de spraakverwarring uiteenging.

Twee broers, twee offers

Er is veel geschreven over het verschil tussen de offers van Kaïn en Abel. Maar eerst vraag ik aandacht voor wat er staat in vers 4b en 5a: *de HEERE sloeg acht op Abel (en zijn offer), maar op Kaïn (en zijn offer) sloeg Hij geen acht.* Het gaat waarschijnlijk allereerst om het hart van beide mannen - en we weten dat de HEERE het hart aanziet, weet wat er in het verborgen van ons hart gebeurt, met welke motieven we iets doen.

Kaïn mocht op zich waarschijnlijk best een offer van het land brengen. In Deuteronomium lezen we: *wanneer u in het land komt dat de HEERE, uw God, u als erfelijk bezit geeft, ... moet het zó zijn dat u van de eerstelingen neemt van alle vruchten van het land, die u binnenhaalt van uw land, dat de HEERE, uw God, u geeft; en u moet die in een korf leggen en naar de plaats gaan die de HEERE, uw God, zal uitkiezen om Zijn Naam daar te laten wonen (Deut.26:1,2).* Daar gaat het dan wel over *eerstelingen*. Abel offert van de eerstgeborenen - eerstelingen dus. Dat lezen we bij Kaïn niet. Daaruit kunnen we al begrijpen dat God wel acht slaat op Abel (die uit geloof offert) en niet op Kaïn. En in de dialoog die volgt, zien we ook hoe Kaïn reageert, zien we dat hij Gods eisen maar onredelijk vindt.

Een bloedig offer is nodig

Maar er is meer. Abel heeft begrepen wat er werkelijk nodig was om met de HEERE God in het reine te komen. Een offer van dank voor de oogst was niet genoeg - er zou iemand in zijn plaats moeten sterven, zoals hij waarschijnlijk ook begrepen heeft uit wat zijn ouders hem vertelden over de vellen waarmee de HEERE hen had bekleed. Door het geloof verstond hij wat later is opgeschreven door Mozes: *het bloed bewerkt verzoening door middel van de ziel (Lev.17:11).*

We weten ook niet of Kaïn geen dieren hield - bijvoorbeeld om het land te bewerken. En het was logisch dat de broers onderling 'handel dreven': wol en melk voor Kaïn en voedsel van het land voor Abel. Beide waren als het goed is nog vegetariërs, dus Abel had Kaïn als het ware nodig voor

zijn dagelijks brood en kon dus ook best een lammetje leveren als offerdier. Maar Kain wilde waarschijnlijk niet afhankelijk zijn van anderen, dus bracht hij een offer van wat hij zelf had verbouwd. Hij vertrouwde eerder zichzelf en vond mogelijk dat God best tevreden kon zijn met hem en zijn werk.

Het spreken van Abel

In Hebreeën 11 opent Abel de rij geloofsgetuigen. Hij toonde geloof toen hij zijn offer bracht - het was een beter offer dan dat van Kain. Gek genoeg lezen we niets van wat Abel heeft gezegd, ook niet in het gesprek dat hij later had met zijn broer. Toch zegt Hebr.11:4 dat hij spreekt - doordat God getuigenis gaf van zijn gaven. Het is de eerste mens waarvan we weten dat hij voor God rechtvaardig was.

En zijn bloed spreekt ook - roept tot God om wraak. Jezus zegt daarover: *opdat alle rechtvaardige bloed over u komt dat op de aarde is vergoten, van het bloed van de rechtvaardige Abel tot het bloed van Zacharia ..* (Mat.23:35). Ook Hij noemt Abel dus rechtvaardig (in 1Joh.3:12 lezen we dat de werken van Abel rechtvaardig waren) en zelfs zijn bloed wordt rechtvaardig genoemd. Al het rechtvaardige bloed zal gewroken worden - maar niet door ons! Paulus zegt daarover: *Vergeldt niemand kwaad met kwaad; behartigt wat goed is voor alle mensen. Zo mogelijk, voor zover het van u afhangt, houdt vrede met alle mensen. Wreekt uzelf niet, geliefden, maar laat plaats voor de toorn; want er staat geschreven: 'Aan Mij de wraak, Ik zal vergelden, zegt de Heer'* (Rom.12:17-19). Dat is een belofte: Hij gaat dat zeker doen. Voor mij is er genade door het Kruis, door het bloed dat beter spreekt dan Abel (Hebr.12:24). Nee, ik hoef mezelf of mijn naaste niet te wreken.

Verstaan we die belangrijke les? Dat we vergelding in Zijn handen dienen te leggen en daar niet zelf achteraan te gaan? God bagatelliseert de zonde niet en dat moeten wij ook niet doen. Dat doen we vaak wel, ook als we zeggen 'ach, het was niet erg' als iemand komt belijden. Laat plaats voor de toorn van God - al weten we dat beleden en bij het kruis gebrachte zonden volkomen zijn weggedaan, vergeven.

Gods gesprek met Kain (1)

Vanaf vers 5 zien we hoe de HEERE met Kain in gesprek gaat en hem steeds weer opzoekt. Dat typeert Hem: altijd wil Hij de afgedwaalde opzoeken en terugbrengen. Uiteindelijk resulteert dat in de menswording en de kruisiging - Hij neemt als mens Zelf de schuld op Zich, zodat de relatie kan worden hersteld. Bij Kain lukt dat niet, zoals we kunnen lezen en dat wist Hij natuurlijk van tevoren, maar dat betekent niet dat Hij het niet probeert. De HEERE houdt het ook langer vol dan wij zouden doen -

wij zijn veel ongeduldiger.

Het begint met de woede van Kain: hij is zeer verongelukkig, niet alleen omdat zijn offer niet wordt aangenomen, maar natuurlijk ook omdat de HEERE het offer van Abel wel aanneemt. Kain zal best begrepen hebben dat Abels houding van het hart beter was dan die van hem, maar dat maakte hem waarschijnlijk alleen maar bozer. Maar de HEERE spreekt hem gelijk aan met een dubbel 'waarom', maar daar laat Hij het niet bij - Kain krijgt een volledige analyse van wat er hier aan de hand is.

Voordat we verder gaan, is het goed even stil te staan. Is het niet zo dat er altijd wel een waarschuwinglampje gaat branden als er iets mis dreigt te gaan? Altijd zal Hij proberen om ons te waarschuwen, wetende hoe krachtig de macht van de zonde is. We hebben altijd de gelegenheid terug te keren voordat de situatie verder uit de hand loopt - beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald.

Aan de bijzondere analyse van vers 7 besteden we straks uitgebreid aandacht. Maar eerst kijken we naar Kains reactie. Of eigenlijk: hij reageert niet op wat de HEERE zegt, het lijkt erop dat hij niet wil luisteren. In plaats daarvan spreekt hij met zijn broer Abel, al lezen we niet wat hij gezegd heeft. We weten zelfs niet hoeveel tijd verstrijkt tussen vers 8a en de rest van het vers. Kain wil Abel meenemen het veld in, weg van pottenkijkers (ouders en broers en zussen). Het is niet onmogelijk dat Abel geprobeerd heeft om Kain op te beuren (zijn hoofd te laten opheffen), bij de HEERE terug te brengen. Dat had hooguit een averechts effect, want zijn woede ontladde zich in het doden van zijn broer. Johannes geeft commentaar op deze gebeurtenis en zegt dat Kain uit de boze was en dat hij Abel dood sloeg omdat zijn werken (meervoud!) boos waren en die van zijn broer rechtvaardig. Er zit dus waarschijnlijk een hele geschiedenis achter deze gebeurtenis.

De zonde als een panter

In vers 7 vinden we de eerste analyse van hoe de zonde werkt. Het is ook de eerste keer dat het woord zonde in de Bijbel verschijnt. Paulus diept dit in Romeinen 6-8 uit. Als je het goede doet, kun je je hoofd opheffen, dat is opzien naar Hem die over ons waakt en ons sterken wil in de goede weg. Want de zonde is nooit ver weg, hij ligt¹ als een belager aan de deur - als je voor hem opendoet, zal hij je als een panter bespringen en overmeesteren. Kain was niet in staat om weerstand te bieden - hij vroeg ook niet om hulp en de zonde werd hem de baas.

¹ Veel vertalingen zeggen dat de zonde aan de deur ligt. De ESV vertaalt is *crouching*. Hierin zit het idee van een wild dier dat gereed ligt om je te bespringen en dat zit ook in het gebruikte Hebreeuwse woord (volgens Strong's concordance) en zo legt Sarfati het ook uit.

Let goed op wat hier staat over de zonde: *naar u gaat zijn begeerte uit*. Dat betekent dat de zonde over ons wil heersen, ons wil overheersen zodat we aan zijn begeerte gehoorzamen (zoals Paulus het in Romeinen 6:12 formuleert).

Als we die zinsnede zo uitleggen (en dat lijkt heel logisch), geeft dat ook een ander zicht op Genesis 3:16b. Dan komen we tot de conclusie dat als God tegen Eva zegt dat haar begeerte naar de man zal uitgaan, dat dat geen seksuele betekenis heeft maar slaat op macht. Niet voor niets staat er achteraan 'maar hij zal over u heersen'. De vrouw had immers de leiding genomen (en van Adam gekregen) bij de beslissing om van de vrucht te eten - en die neiging zou er blijven. Iets om over na te denken!

Hier in Genesis 4 vinden we niet hoe Abel wel de zonde kon weerstaan en Kaïn niet. Zoals gezegd legt Paulus dat in Romeinen wel nader uit. Dat is een studie op zich, maar van groot belang is dat hij zegt dat onze oude mens met Christus gekruisigd is, dat we gestorven zijn ten opzichte van de zonde om voor God te leven. Dat is de nieuwe werkelijkheid waarmee we moeten rekenen. Dat maakt dit beeld van de zonde als een belager aan de deur alleen maar sterker. We weten dat de zonde daar ligt, gereed om ons te bespringen en te overheersen - dus: doen we die deur open of niet?

Een drijvende steen?

Het lijkt soms wel een hopeloze zaak, dat gevecht tegen de zonde. Paulus wist daarvan, zoals blijkt uit zijn verzuchtingen in Romeinen 7. Het lijkt op de wet van de zwaartekracht, waardoor een baksteen natuurlijk zinkt als je hem op het water legt - tenzij er een andere wet op die steen werkt. Als ik hierover spreek, heb ik graag een glas water bij de hand en een steentje of een euromunt. Ik vraag dan of de toehoorders geloven dat ik dat steentje (of die munt) op het water kan laten drijven. Niemand gelooft dat, totdat ik dat steentje op het water leg - en het vast blijf houden. Daar zit het geheim: de wet van de Geest van het leven kan zorgen dat ik niet in de zonde zink - als Hij mij vasthoudt! Zie Romeinen 8:2.

Gods gesprek met Kaïn (2)

De HEERE geeft niet op - Hij zoekt Kaïn op na zijn vreselijke daad. Net als in Genesis 3 stelt Hij vragen: altijd wil Hij bereiken dat we ons realiseren wat er is gebeurd, waar we staan, wat we hebben gedaan. Dan is er gelegenheid om te belijden en zo vergeving en reiniging te ontvangen (1Johannes 1:9).

De eerste vraag is: *waar is Abel, uw broer?* Zie je wat Hij doet met deze vraag? Hij vraagt niet gewoon 'waar is Abel', maar voegt er aan toe 'uw broer'. Dat raakt natuurlijk het hart van Kaïn, maar helaas lijkt hij onverschillig te reageren: *Ik weet het niet, ben ik de hoeder van mijn broer?* Zijn

antwoord is ten eerste de eerste leugen en ten tweede de eerste vraag aan God - en gelijk een uitdagende vraag, de vraag van een rebel. Deze retorische vraag verwijst ook naar het beroep van Abel. Zegt hij hier niet ook: ik ben toch geen herder van domme schapen? Moet ik op hem passen? Ben ik verantwoordelijk voor zijn welzijn? Kan hij niet voor zichzelf zorgen?

Hoe spreekt die vraag tot ons hart, tot mijn hart? Hoe kijken we naar elkaar als broeders en zusters?

De volgende vraag (*wat hebt u gedaan?*) vraagt niet om een antwoord - dat geeft de HEERE zelf: *de stem van het bloed van uw broer* (weer datzelfde woord) *roept tot Mij*. Nee, van Kaïn hoeven we geen belijdenis van schuld te verwachten, eerder verwijten aan God.

Dit is ook de eerste keer dat we over bloed lezen - en het staat hier in het Hebreeuws in het meervoud (*damim*). Mogelijk wijst dit erop dat er nog meer bloed zal vloeien, dat in de dood van Abel het sterven van veel meer martelaren al is inbegrepen. Hier wordt leven genomen en Lev.17:11 vertelt ons dat in het bloed leven is (ofwel de ziel - hetzelfde woord). Voor God is de dood van zijn gunstelingen kostbaar (Psalm 116:15). Voor God is het leven van Abel dan ook niet afgelopen - Hij blijft van zijn geloof getuigen en Abel zal deel hebben aan de eerste opstanding.

Kaïn verdreven

De moordenaar krijgt niet de doodstraf (zoals later na de zondvloed wel moet gaan gelden - zie 9:6). Wel wordt hij verbannen, in de eerste plaats van de grond (*adamah*) die hij had bewerkt en die Abels bloed had ontvangen. Kaïn zal nog meer moeite hebben bij het bewerken van de aardbodem - die is verontreinigd door het bloed van zijn broer. Dit is heel andere taal dan dat van Baäl-aanbidders, die geloofden dat het bloed van een mens reiniging bracht en de grond vruchtbaarder zou maken - net als bij sommige andere vruchtbaarheidsriten. Kaïn wordt dan ook een vluchteling, dus is hij geen landbouwer meer. Maar ook gaat hij weg van het aangezicht van de HEERE. Kaïn beklagt zich dat hij voor Gods aangezicht verborgen zal zijn, maar dat is natuurlijk niet waar. Psalm 139 vertelt ons dat Hij ons overal kan vinden en overal kan bewaren. God is hem ook genadig door hem een teken te geven waardoor niemand hem zal doden. Dat teken (*ot*) moet zichtbaar zijn geweest, net als het bloed dat in Egypte als teken aan de deurposten werd gesmeerd of het scharlaken koord van Rachab (steeds hetzelfde woord).

Mijn misdaad is te groot

Even lijkt het of Kaïn hier berouw toont, maar dat is schijn. Het is net als bij Saul geen berouw maar *spijt* - over

de gevolgen van zijn misdaad. Dat onderscheid is altijd van groot belang. Als iemand pas gaat belijden als de zonde aan de kaak wordt gesteld, is er altijd de vraag of hij/zij dat doet uit spijt of uit berouw. In de gemeente is er wijsheid voor nodig om dat onderscheid te maken. We zien dat ook vaak als mensen voor de rechter moeten verschijnen – de straf die wordt opgelegd lokt spijtgevoelens uit. Maar de Heer kan ook dan altijd nog echt berouw bewerken, berouw waar je geen spijt van krijgt en die een echte inkeer en ommekeer bewerkt (zoals Paulus zegt: *een onberouwelijke bekering tot behoudenis* - 2Kor.7:10). Hij beseft dat hij vluchteling wordt, dat hij verstoken zal zijn van normaal contact met zijn familie, die spoedig uit honderden tot duizenden mensen zou bestaan. Zonde maakt eenzaam en Kaïn begint zijn eigen familie en geslachtslijn en we lezen verderop bij de pocherige Lamech dat geweld daar onderdeel van is. Dat geweld zou de overhand krijgen en de zondvloed brengt allen onder het oordeel.

Kaïns manier van Bijbellezen

Het wordt tijd om de balans op te maken en terug te keren naar onze vraag aan het begin. Het moet duidelijk zijn geworden dat Kaïn niet een berouwvolle zondaar is, maar een regelrechte rebel. Nu is rebellie de eigenlijke aard van de zonde. Wie wil eten van de boom van kennis van goed en van kwaad, wil eigenlijk zelf bepalen wat goed is en wat niet - in die zin als God zijn, of eigenlijk: je wilt je eigen god zijn. Bij Kaïn zien we dat versterkt terugkomen. Maar wellicht is zijn manier van reageren toch herkenbaar voor ons. Kaïn daagt God uit met zijn vragen en klagen: is het wel redelijk wat U van mij vraagt? Daarmee kruipt hij ook in de slachtofferrol; hij ontloopt en ontkent zijn verantwoordelijkheid. Lopen wij niet ook het gevaar om wat Hij van ons vraagt te nuanceren, ter discussie te stellen? Denk aan de volgende vragen of opmerkingen:

- * Je weet niet half hoe moeilijk mijn huwelijk was ...
- * Maar moet hij dan altijd alleen blijven?
- * Heb ik dan geen recht op geluk?
- * Moet je niet wat voorzichtiger zijn in je oordeel?
- * Wordt het niet tijd dat ik ook eens aan mezelf ga denken?
- * Kun je dat wel vragen in deze omstandigheden?
- * Heeft zij (of hij) niet al genoeg meegemaakt?
- * Ik weet dat dat er staat, maar is dat mijn verantwoordelijkheid - in dit geval?

Er zijn meer van dat soort vragen te bedenken - mogelijk heb je ze zelf gesteld of gehoord. Met welke vragen gaan wij de Bijbel te lijf? Welke bedenkingen hebben wij, welke stille verwijten hebben wij naar Hem - om wat Hij in ons leven heeft toegelaten? Welke dingen vinden wij

eigenlijk te moeilijk, teveel gevraagd? Bedenk maar eens waar Paulus over kon klagen - lees maar die lijst met moeilijkheden in 2Kor.11.

Tot slot

We zouden ook kunnen vragen: wat wil de Heer mij leren? Of ook: welke vragen stelt Hij aan mij? Luisteren naar Hem als we de Schrift lezen, is niet altijd makkelijk. We hebben zo onze (vooringenomen) gedachten. We verzinnen graag een uitvlucht om niet te hoeven gehoorzamen aan wat Hij van mij vraagt. Willen we luisteren naar de vragen die God ons stelt en geven we ons over aan Zijn leiding? Het kan best heel moeilijk en zwaar lijken om te doen wat Hij vraagt. En dat is het ook als we willen gehoorzamen zonder eerst met onze last naar Hem te zijn gegaan. Eerst moeten we onze eigen last afleggen, bij Hem rust vinden (Mat.11:28-30). Het juk dat Hij dan op onze schouders legt, is Zijn juk - Hij bukt zich om samen met ons onder dat juk te gaan. Dat juk is op maat gemaakt - het is zacht en licht. Maar dat zul je niet ervaren als je ervoor terugschrikt of als je denkt dat je 'er helemaal alleen voor staat'. We zingen het in een lied dat er *altijd zegen zal stromen voor de ziel gekeerd naar Hem*. Tot nu toe heb ik zelf in alle moeilijke en zware tijden ervaren dat Hij heel dichtbij wil komen. Paulus was in alles ingewijd en kon van harte zeggen: *ik vermag alle dingen door Hem die mij kracht geeft* (Fil.4:13). En we hebben een hogepriester die mee kan voelen - wat heeft Hij niet geleden? Laten we niet Bijbellezen als Kaïn, maar als Abel.

Literatuur:

1. Anwarul Azad and Ida Glaser (2022): Genesis 1-11. Langham
2. Jonathan Sarfati (2015): The Genesis account, Creation Ministries International